

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

МАМЧУР ЄВГЕН АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 378:373.5.011.3-051:811](043.3)

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
ДИСЦИПЛІН СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Умань – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Коберник Олександр Миколайович,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, завідувач кафедри
педагогіки та освітнього менеджменту.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Безкоровайна Ольга Володимирівна,
Рівненський державний гуманітарний
університет, завідувач кафедри методики
викладання іноземних мов;

кандидат педагогічних наук
Бойван Олеся Степанівна,
Вінницький коледж Національного університету
харчових технологій, викладач іноземних мов.

Захист відбудеться «25» жовтня 2017 р. о 13.⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 74.053.02 в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини за адресою: 20300, м. Умань, вул. Садова, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці та на сайті Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини за адресою: 20300, м. Умань, вул. Садова, 2.

Автореферат розісланий «25» вересня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. І. Ревнюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Суспільно-політичні та економічні реалії українського суспільства, глобальна криза, що виникла в Україні й охопила всі сторони її життєдіяльності, закономірно привели до актуалізації у свідомості українського суспільства проблем освіти як однієї з умов прогресивного розвитку країни у ХХІ столітті. Усвідомлення значення освіти та необхідності її оновлення в сучасній соціокультурній ситуації обумовлено низкою факторів: соціально-економічним і духовним зuboжінням суспільства, що призвело до стратифікації населення країни; зміною «ціннісного настрою» суспільства, який виявляється в значній переоцінці моральних засад життя, трансформації життєвих цінностей; згасанням виховної функції закладів освіти; пошуками адекватних моделей цінностей і розробками на їх основі виховних концепцій і програм. Під впливом цих факторів виникають глибокі соціальні протиріччя, що впливають на становлення ціннісних орієнтацій особистості: між загальнолюдськими цінностями й цінностями сучасного суспільства; цінностями суспільства та системою освіти, що існує нині; цінностями освіти й особистісними цінностями та ін.

Соціально-економічні умови, моральні й культурні пріоритети ХХІ ст. спричиняють суттєві зміни системи суспільних цінностей загалом і кожної окремої особистості зокрема, переосмислення загальнолюдських і національних світоглядних позицій. Ці перетворення ставлять перед сучасною освітою важливі завдання, визначають компетентнісні переваги й стратегічні цілі. Саме тому нині перед сучасною освітою важливим завданням постає проблема формування ціннісних орієнтацій конкретної людини – учня, студента, майбутнього вчителя. На важливості формування ціннісних орієнтацій сучасного українського суспільства наголошують чинні державні документи (Конституція України, Закон України «Про освіту», Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті, Концепція національно-патріотичного виховання молоді та Концепція гуманітаризації вищої освіти), у яких наскрізною є ідея формування загальнолюдських і національних духовних цінностей як пріоритетного напрямку державної політики щодо розвитку й функціонування освітньої системи. Очевидним є той факт, що орієнтація держави на модернізацію сучасної вищої освіти передбачає якісні зміни у системі формування чітких орієнтирів щодо матеріальних та духовних цінностей, які безпосередньо мають вплив на рівень професійної підготовки майбутнього вчителя нової формації.

Проблему ціннісних орієнтацій особистості порушено у наукових розвідках як зарубіжних (М. Вебер, А. Маслоу, Т. Парсонс, М. Рокіч, Е. Фромм та ін.), так і українських дослідників (М. Боришевський, І. Зязюн, П. Ігнатенко, Т. Кириленко, В. Клименко, С. Максименко та ін.). Означене питання розглядали педагоги-класики (А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.), воно залишається актуальним і для сучасних учених (І. Бех, Т. Бутківська, О. Безкоровайна, О. Бойван, О. Коберник, В. Кузь, Н. Логвінова, Л. Ломако, Г. Пустовіт, О. Светличний, І. Соколова, О. Сухомлинська та ін.).

Розглядаючи проблеми формування цінностей та ціннісних орієнтацій студентів вищих навчальних закладів, чимало науковців спрямовують вектор досліджень на формування професійних цінностей. Так, формуванню професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів присвятила дисертацію С. Єрмакова; педагогічні умови формування професійно-ціннісних

орієнтацій студентів художньо-педагогічних спеціальностей вивчала О. Плахотнюк. Л. Кравчук обрала предметом дослідження теоретичні засади формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх соціальних працівників, О. Камінська досліджувала формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів у навчально-виховному процесі технічного університету. Учені наголошують, що саме в студентські роки професійна підготовка особистості відіграє визначальну роль у процесі формування ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців.

Важливою ознакою розвиненості особистості, складовою її аксіологічного ядра постають ціннісні орієнтації, саме вони на ґрунті цінностей утворюють вісь «Я-концепції» і свідомості людини, що визначає рівень сталості та послідовності її дій, спрямованості потреб та інтересів. Вони дозволяють відрізнити позитивне від негативного як у її внутрішньому, так і зовнішньому світі, тобто є основою вирішення проблеми вибору позитивного для діяльності й життя, суспільної та професійної поведінки.

Однак це важливе питання у професійній підготовці майбутнього вчителя ХХІ ст. вимагає перегляду чинних і пошуку ефективних нових підходів до формування ціннісних орієнтацій особистості загалом і вчителів окремих спеціальностей зокрема. В умовах реалій сучасної системи освіти, зорієнтованої на європейський простір, виняткової значущості набуває професійне зростання майбутнього вчителя іноземної мови, котрий стає носієм і пропагандистом соціокультурних цінностей. Гуманітарні дисципліни мають важливий вплив на формування ціннісних орієнтацій студентів, їхніх професійних і особистісних якостей як майбутніх фахівців. Тому нині виникає необхідність сформуванню професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя іноземної мови у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу.

Своєчасність і необхідність дослідження також умотивовано його спрямованістю на розв'язання низки *суперечностей* між:

- посиленням уваги до професійних цінностей особистості вчителя іноземної мови в умовах модернізації освіти та реальним станом професійної підготовки студентів;
- науково-теоретичним надбанням в галузі формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів і реальним утіленням цих напрацювань в освітній процес педагогічних університетів;
- зростанням необхідності формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя іноземної мови та недостатньою реалізацією цього процесу під час вивчення соціально-гуманітарних дисциплін у ВНЗ.

Актуальність проблеми, її недостатня наукова розробленість, необхідність розв'язання визначених суперечностей зумовили вибір теми дослідження – **«Формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Формування компетентного вчителя в умовах освітнього середовища вищого навчального закладу» (0111U0075536). Тему затверджено Вченою радою Уманського державного

педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 7 від 25.03.2013 р.), узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 4 від 23.04.2013 р.).

Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми та вивчення освітньої практики обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя іноземної мови у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу.

Гіпотеза дослідження базується на тому, що ефективність формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу суттєво підвищиться за дотримання таких педагогічних умов: систематична позитивна мотивація студентів як майбутніх учителів іноземної мови до формування професійно-ціннісних орієнтацій; активізація ціннісно-сислової спрямованості змісту дисциплін соціально-гуманітарного циклу; використання активних та інтерактивних форм і методів у процесі формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови.

Відповідно до мети та гіпотези визначено такі **завдання** дослідження:

1. На основі аналізу філософської, соціологічної, психолого-педагогічної літератури розкрити зміст і уточнити понятійно-термінологічний апарат досліджуваної проблеми.

2. З'ясувати особливості формування професійно-ціннісних орієнтацій вчителя іноземної мови у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу.

3. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови.

4. Обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови формування професійно-ціннісних орієнтацій в майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін.

Об'єкт дослідження – процес формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови у вищому навчальному закладі.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу.

Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні* (аналіз наукової та навчально-методичної літератури для порівняння та зіставлення різних підходів до обраної проблеми, визначення її теоретичних основ і понятійно-категоріального апарату; синтез, порівняння й узагальнення наукових положень для обґрунтування педагогічних умов формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови); *емпіричні* (спостереження, анкетування, бесіда, тестування, метод експертних оцінок, педагогічне прогнозування, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) для виявлення результативності експериментальної роботи); *статистичні* методи для кількісного та якісного аналізу отриманих даних.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі Херсонського державного університету,

Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Дослідженням було охоплено 458 студентів та 17 викладачів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

– *уперше* науково обґрунтовано педагогічні умови формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу (систематична позитивна мотивація студентів як майбутніх учителів іноземної мови до формування професійно-ціннісних орієнтацій; активізація ціннісно-сислової спрямованості змісту дисциплін соціально-гуманітарного циклу; використання активних та інтерактивних форм і методів у процесі формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови); визначено критерії (емоційно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний), показники та рівні (високий, середній, низький) сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови;

– *уточнено* сутність понять «цінності» (специфічні утворення у структурі індивідуальної свідомості, що є ідеальними зразками та орієнтирами діяльності особистості й суспільства), «ціннісні орієнтації» (спрямованість і зміст активності суб'єкта на діяльність, шлях та засіб вироблення певних цінностей); «професійно-ціннісні орієнтації» (системна цілісна основа цілеспрямованого інтенсивного розвитку особистості майбутнього вчителя іноземної мови, фахового педагогічного професіоналізму, полілінгвістичної активності), «формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу» (цілеспрямований процес реалізації відповідних педагогічних умов, що забезпечують виховання ціннісного ставлення студентів до професії вчителя, майбутньої педагогічної діяльності; становлення мотиваційно-цільової акмекоцепції «Я-вчитель» та розвиток професійної компетентності через сприйняття, усвідомлення та осмислення загальнолюдських цінностей);

– *набули подальшого розвитку* наукові уявлення про структурні компоненти професійних цінностей майбутніх учителів іноземної мови; зміст, форми і методи соціально-гуманітарної підготовки вчителів у ВНЗ.

Практичне значення дослідження полягає у розробленні діагностичного інструментарію для визначення рівня сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови. Розроблені автором робоча програма та навчально-методичне забезпечення спецкурсу «Формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя іноземної мови», доповнений зміст навчальних дисциплін «Філософія», «Соціологія», «Психологія», «Культурологія», «Історія» можуть бути використані у вищих навчальних закладах, які здійснюють підготовку майбутніх учителів іноземної мови.

Матеріал дисертаційного дослідження може бути застосований під час вивчення курсів «Педагогіка вищої школи», «Теорія і методика виховання у ВНЗ», а також дисциплін соціально-гуманітарного циклу.

Результати дослідження *впроваджено* в навчально-виховний процес Херсонського державного університету (довідка № 01–28/2217 від 18.11.2016 р.), Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (№ 08/3 217/5 від 17.10 2016 р.), Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (№ 2721/01 від 22.11 2016 р.), Криворізького

державного педагогічного університету (№ 09/1–165/3 від 10.11.2016 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 1497/01 від 20.06.2017 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Наука і освіта у глобалізованому світі: традиції, сьогодення, перспективи» (Умань, 2013), «Акмеологія – наука XXI століття» (Умань, 2014, 2016), Міжнародний освітній конгрес (Київ, 2014), «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2014), «Розвиток національно-мовної особистості в сучасному освітньому просторі» (Умань, 2014), «Сучасні технології викладання гуманітарних дисциплін: тенденції та перспективи» (Вінниця, 2015), «Багатоманітність культур як педагогічна проблема» (Бердянськ, 2015), «Розвиток мислення у процесі формування професійної філологічної компетентності майбутнього вчителя» (Суми, 2016), Міжнародний дискусійний форум «Мова, освіта, культура: античні цінності – сучасне застосування» (Умань, 2016), «Професійна підготовка вчителя початкових класів: актуальні проблеми філології та лінгводидактики» (Луцьк, 2016), «Теоретична і дидактична філологія: надбання, проблеми, перспективи розвитку» (Переяслав-Хмельницький, 2016), «Розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті: здобутки, проблеми, перспективи» (Умань, 2016); *всеукраїнських* – «Риторична освіта молоді: сучасні оцінки і проєкції на майбутнє» (Умань, 2013), «Розвиток національно-мовної особистості в умовах неперервної освіти: надбання, реалії, перспективи» (Умань, 2014–2016), «О. Потебня і сучасна наука» (Херсон, 2016); *семінарах* – «Формування мовної особистості в контексті багатоступеневої національної освіти» (Умань, 2014–2017); *вебінарах* – «Викладання іноземних мов для студентів немовних спеціальностей: стан, проблеми, перспективи» (Умань, 2015).

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено у 16 одноосібних публікаціях, з яких: 5 відображають основні наукові результати дисертації; 7 – апробаційного характеру, 4 додатково висвітлюють наукові результати.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (302 найменування, з яких 20 – іноземних), 8 додатків на 38 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 284 сторінки, основна частина складає 202 сторінки. Робота містить 29 таблиць та 5 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність і стан розробленості проблеми; визначено мету, гіпотезу і завдання дисертаційної роботи; сформульовано об'єкт і предмет, наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; окреслено комплекс методів; схарактеризовано експериментальну базу; викладено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У *першому розділі* – «Формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови як педагогічна проблема» – на основі аналізу наукової літератури досліджено ступінь розробленості проблеми; схарактеризовано

поняттєво-категоріальний апарат дослідження, розкрито особливості формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя іноземної мови засобами соціально-гуманітарних дисциплін.

На основі аналізу стану розробленості проблеми дослідження встановлено, що вивчення феномену цінностей та ціннісних орієнтацій має давню історію. Упродовж багатьох років розвитку аксіології склались різні погляди на сутність, природу, структуру і функції цінностей, загалом їх розглядають одночасно як мотиваційне, когнітивне і регуляційне утворення. Проблему цінностей і ціннісних орієнтацій вчені порушували в різних наукових аспектах: філософія (І. Зязюн, І. Кант, В. Огнев'юк та ін.), соціологія (М. Вебер, О. Здравомислов, В. Ядов та ін.), психологія (Б. Ананьєв, Г. Балл, М. Боришевський, Г. Костюк, О. Леонтєв, С. Рубінштейн, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.), педагогіка (Н. Волкова, І. Ісаєв, О. Коберник, Г. Пустовіт, В. Сластьонін, О. Сухомлинська, Н. Ткачова, К. Чорна та ін.). Але у зв'язку з новими соціальними, науково-технічними реаліями теорія цінностей зазнає відродження й основною тенденцією стає утвердження пріоритету загальнолюдського та гуманістичного начал у контексті різних культур.

На підставі узагальнення досліджень українських і зарубіжних науковців встановлено, що *цінності* є особливим змістовним ціннісно-смысловим виміром, що характеризує суб'єкта як особистість. Проаналізувавши здобутки вчених і критично осмисливши запропоновані визначення, дійшли висновку, що більш повним, на наш погляд, є трактування поняття «цінності», яке виражає феномен цих утворень, поєднує індивідуальні й соціальні ознаки, дає змогу визначити в аспекті порушеної проблеми базові вектори їх формування у майбутніх учителів. Обґрунтовано, що *цінність* – це те, що представляє для особистості значущість, те, чим вона дорожить і керується у своїй життєдіяльності, при цьому до цінностей належать тільки ті явища, предмети та їх властивості, ідеї і спонукання, які носять соціально-ціннісний характер. У дослідженні уточнено поняття «цінності», яке розуміємо як специфічні утворення у структурі індивідуальної свідомості, які є ідеальними зразками та орієнтирами діяльності особистості й суспільства. На основі аналізу наукової літератури встановлено, що складна природа цінностей призводить до різних їх класифікацій. Особливістю створення ціннісних систем є те, що вони створюються відповідно до інтересів певних суспільних груп. Будь-яка класифікація цінностей є вираженням певної історичної епохи, розвитку, стану і норм суспільства. Серед ціннісних класифікацій виокремлюють змістовні та ієрархічні типології.

Структурний і якісний аналіз цінностей педагогічної діяльності виявив їх комплексний характер, гуманістичну природу і сутність. Аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок, що інтеріоризація гуманістичних цінностей педагогічної діяльності створює фундамент професійної культури вчителя, базовим підґрунтям якої є: загальнолюдські (дитина як головна педагогічна цінність; педагог, здатний до її розвитку, соціального захисту, підтримки її творчої індивідуальності); духовні (сукупний педагогічний досвід людства, репрезентований у педагогічних теоріях і способах педагогічного мислення); практичні (способи педагогічної діяльності, педагогічні технології, освітньо-виховні системи); особистісні (педагогічні здібності, індивідуальні характеристики педагога як суб'єкта педагогічної культури).

Незважаючи на наявність різних класифікацій цінностей, більшість дослідників сходяться у виокремленні загальнолюдських цінностей в особливу групу як пріоритетних (Л. Барроуз, М. Богуславський, Л. Гірфанова, В. Зінченко, Р. Шейерман та ін.). Загальнолюдські цінності – особливі ціннісні категорії, вироблені століттями в історії людства і визнані ним як ключові. Вони вбирають у себе духовні та матеріальні цінності загальнолюдського значення і мають об'єктивно-суб'єктивний характер. Аналіз підходів до визначення цінностей виховання дозволив зробити висновок, що в їх основі лежать загальнолюдські гуманістичні цінності: Життя, Добра, Істини, Краси, а також цінності суспільної свідомості, що визначаються сучасним рівнем суспільно-історичного розвитку.

Проведений аналіз наукових досліджень дав змогу встановити, що цінності пов'язані з поняттям «*ціннісні орієнтації*», які забезпечують системність, цілісність і сталість особистості, визначають структуру її свідомості, внутрішню та зовнішню програму, тактику й стратегію діяльності. Виявлено, що в сучасному науковому просторі необхідно чітко розмежовувати поняття цінності та ціннісні орієнтації. Цінність – об'єктивна, а ціннісна орієнтація – суб'єктивна. Поняття «цінності» і «ціннісні орієнтації» різняться як загальне (суспільне) й індивідуальне (особистісне). Перехід цінностей у ціннісні орієнтації є свідченням об'єктивації особистості. Ціннісні орієнтації є важливим елементом внутрішньої аксіологічної структури особистості, цілісною системою, що формується в процесі життєдіяльності, де інтеріоризовані цінності суб'єкта, виражені у формі ціннісних орієнтацій, екстеріоризуються і знаходять своє вираження в ціннісному ставленні особистості до навколишньої дійсності. Вияв такого ставлення, на думку ряду дослідників (М. Каган, Н. Ратанова, Н. Щуркова та ін.), є виявом специфічної функції ціннісних орієнтацій.

Узагальнюючи наукові погляди дослідників в аспекті порушеної проблеми, уточнено поняття «*ціннісні орієнтації*» – це спрямованість і зміст активності суб'єкта на діяльність, шлях та засіб вироблення певних цінностей. Їх основним виявом є ідеали, потреби, інтереси, переконання.

З'ясовано, що система професійно-ціннісних орієнтацій функціонує в системі загальнолюдських цінностей. Під *професійно-ціннісними орієнтаціями* розуміємо системну цілісну основу цілеспрямованого інтенсивного розвитку особистості майбутнього вчителя іноземної мови, фахового педагогічного професіоналізму, полілінгвістичної активності. Професійно-ціннісні орієнтації – це система професійної спрямованості й ставлення вчителя до педагогічної діяльності та її різних сторін, що відображає змістову сторону, основу і сутність професійної діяльності вчителя. Професійно-ціннісні орієнтації майбутніх педагогів, зокрема й учителя іноземної мови, формуються на базі системи цінностей, що включають загальнолюдські та національні цінності, цінності педагогічної діяльності.

Доведено, що юнацький і студентський вік є періодом інтенсивного становлення і формування професійно-ціннісних орієнтацій, які мають велике значення для розвитку особистості майбутнього вчителя іноземної мови, оскільки засвоєний життєвий досвід, що пройшов крізь призму її внутрішнього світу, оцінюється, критично опрацьовується нею і стає переконанням, умовою самореалізації у майбутній педагогічній діяльності.

Встановлено, що сутність і природа професійно-ціннісних орієнтацій у сучасному науковому просторі розглядається у двох основних аспектах: система складників спрямованості особистості (мотиви, потреби, інтереси, здібності, можливості) і як вияв цілеспрямованої професійно-ціннісної орієнтації навчальної діяльності, яка своєю чергою зумовлена і визначена системою професійно-ціннісних орієнтацій в галузі педагогіки, власне особистісними перевагами майбутнього професіонала (у межах нашого дослідження – вчителів іноземної мови). Водночас, стверджуємо, що до професійно-ціннісних орієнтацій належать ті, які є значущими, професійно важливими у процесі становлення майбутнього вчителя іноземної мови. Вважаємо, що професійно-ціннісні орієнтації вчителя іноземної мови включають спільні для кожного учителя, незалежно від предмета викладання, педагогічні цінності та цінності, зумовлені специфікою предмета викладання, тому формування професійно-ціннісних орієнтацій учителя іноземної мови визначається як спільними рисами для педагога будь-якого фаху, так і специфікою власне його професійних компетентностей.

У дослідженні визначаємо такі найбільш важливі професійно-ціннісні орієнтації, які необхідно сформувати у майбутніх учителів іноземної мови: *орієнтації-целі*, пов'язані з цілеспрямованою професійною мотиваційною, когнітивною і діяльнісною сферою особистості (характер мотивації до педагогічної діяльності, орієнтація на образ Я-концепції майбутнього вчителя іноземної мови, спрямованість до розвитку власної акмеособистості висококваліфікованого професіонала, цікава творча педагогічна діяльність, полілінгвістичне спілкування, впевненість у собі); *орієнтації-компетентності*, що визначають теоретичний і практичний компоненти діяльності (повнота та глибина знань з теорії ціннісних орієнтацій, спрямованість на оволодіння та підвищення рівня професійної компетентності, орієнтація на оволодіння всіма складниками професійної компетентності (іншомовна комунікативна компетентність, українськомовна комунікативна компетентність, психолого-педагогічна, методична, полікультурна, діяльнісна, креативна компетентності), здатність до застосування професійної компетентності); *орієнтації-якості*, що включають особистісну емоційну сферу (любов до дітей, покликання та любов до професії, повага, доброта, патріотизм, бажання залишити після себе слід на землі, вихованість, чесність, чуйність, відповідальність, життєрадісність, рефлексія, самовдосконалення та ін.).

Доведено, що дисципліни соціально-гуманітарного циклу володіють значним потенціалом у формуванні професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя іноземної мови. Зокрема, розкрито структуру та особливості формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу: професійні ціннісні орієнтації учителя іноземної мови зумовлюється викладанням ним мови, яка незалежно від етнічної належності та генеалогії є однією з найкоштовніших витворів людства як цивілізованої спільноти, відображенням ментальності носіїв, є феноменом ідентифікації та засобом творення культури; учителя іноземної мови вирізняє сформована іншомовна комунікативна компетентність, що утворює сукупність необхідних знань, умінь та навичок, необхідних для досягнення успіху в комунікації в середовищі іншомовної культури, досконале володіння іноземною мовою, вміння навчати її інших; система компетентностей учителя іноземної мови включає

комунікативну (іншомовну і рідномовну) компетентність; діяльність учителя іноземної мови пов'язана із міжкультурною комунікацією, виконуючи професійні обов'язки, він не тільки передає знання про внутрішню структуру мови, а нівелює ізоляцію від загальносвітового культурного простору, яке спричиняє незнання іноземних мов; аксіологічний підхід до формування професійно-ціннісних орієнтацій розвиває здатність людини толерантно ставитися до представників інших культур та поважного ставлення до своєї власної культури; внаслідок вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу відбувається не тільки оволодіння прагматичними знаннями, уміннями і навичками, а здійснюється різнобічний розвиток особистості, а це своєю чергою формує цінності, властиві людям будь-якої національності, культури й релігії; іноземна мова проникає у предмети негуманітарного циклу і стає одним із інструментів цілісного розвитку студентів.

Формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу визначаємо як цілеспрямований процес реалізації відповідних педагогічних умов, що забезпечують виховання ціннісного ставлення студентів до професії вчителя, майбутньої педагогічної діяльності; становлення мотиваційно-цільової акмекоцепції «Я-учитель» та розвиток професійної компетентності через сприйняття, усвідомлення та осмислення загальнолюдських цінностей.

У другому розділі – **«Діагностування сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови»** – визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови; представлено аналіз результатів констатувального етапу експерименту.

Встановлено, що трансдисциплінарне поняття «професійно-ціннісні орієнтації» виявляє різні трактування в аспекті певної фахової діяльності індивіда. З урахуванням цього для діагностування сформованості професійно-ціннісних орієнтацій у кожному конкретному випадку застосовується інструментарій їх оцінки і рівня виявлення, пов'язаний із природою базових цінностей (стилю життя, майбутньої професії, переконання, стандарту, пріоритету бажань тощо). Беручи до уваги дослідження науковців, розглядаємо професійно-ціннісні орієнтації студентів як цілісне інтегральне утворення, рівень сформованості якого визначається за взаємопов'язаними критеріями.

На основі аналізу наукових джерел та відповідно до мети нашого дослідження визначаємо такі критерії та показники, за якими досліджуємо рівні сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови: *емоційно-мотиваційний* (усвідомлення значущості і цінності професії вчителя, полімотиваційна навчально-пізнавальна діяльність; потреби, що спонукають студента до формування професійно-ціннісних орієнтацій); *когнітивний* (усвідомлення сутності, змісту, значення, функцій, природи професійно-ціннісних орієнтацій майбутніми вчителями; оволодіння професійною компетентністю); *діяльнісний* (аналіз й оцінка власних професійно-ціннісних орієнтацій, перспективи професійного зростання; моделювання професійно-педагогічної поведінки).

На основі визначених критеріїв та їх показників схарактеризовано трирівневу шкалу діагностики сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови: високий, середній, низький.

Високий рівень. Студенти мають чітко сформовану систему позитивного емоційно-ціннісного ставлення до педагогічної діяльності; соціально-психологічні установки орієнтовані на отримання високого рівня вищої педагогічної освіти; мають чітке уявлення про цінності, професійно-ціннісні орієнтації, їх сутність, зміст, функції, природу, усвідомлюють їх необхідність і значення для педагогічної роботи і суспільства загалом; вміють творчо застосовувати уміння та навички, гуманітарні знання при вирішенні професійних ситуацій; вміло здійснюють самоаналіз професійно-ціннісних орієнтацій адекватний вибору професії.

Середній рівень. Студенти виявляють перемінне емоційне позитивне ставлення до майбутньої професійної діяльності; соціально-психологічні установки та мотиви формування професійно-ціннісних орієнтацій не завжди повною мірою усвідомлені і цілеспрямовані; вони достатньою мірою володіють уявленнями про цінності, професійно-ціннісні орієнтації, частково усвідомлюють їх необхідність і значення для педагогічної роботи; володіють окремими вміннями та навичками їх застосування під час вирішення педагогічних ситуацій.

Низький рівень. Студенти не виявляють позитивного ставлення до роботи вчителя і майбутньої педагогічної діяльності; соціально-психологічні установки, що спонукають до формування професійно-ціннісних орієнтацій, нестійкі; у них майже не сформовані знання й уявлення про цінності, професійно-ціннісні орієнтації, їх сутність, зміст, функції, природу; не володіють вміннями застосовувати фахові знання у процесі вирішення педагогічних ситуацій; відсутній креативний підхід у виконанні педагогічних завдань.

На констатувальному етапі експерименту у дослідженні взяли участь 458 студентів, які навчаються за напрямом підготовки 6.020303 Філологія. Мова та література, спеціальність – англійська, німецька, французька мова та література та 17 викладачів.

З метою виявлення рівнів сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови визначено комплекс діагностичних методик та методів, за допомогою яких вимірювалися окремі показники визначених критеріїв: анкетування, методика визначення емпатійних здібностей особистості, зокрема тест В. Бойка, метод незакінчених речень, авторська анкета «Методика діагностики рівня сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови», розв'язання професійно-педагогічних ситуацій.

У результаті проведення констатувального етапу експерименту з'ясовано, що для майбутніх учителів іноземної мови характерний такий розподіл за рівнями сформованості професійно-ціннісних орієнтацій: високий рівень мають 15,8 % респондентів, середній – 41,5 %, низький – 42,7 % (ЕГ). У КГ показники істотно не відрізнялися – відповідно, 15,9 %, 41,3 %, 42,8 %.

Аналіз результатів констатувального етапу експерименту дозволив установити той факт, що значна кількість опитаних характеризуються несформованістю ціннісно-сислової сфери особистості майбутнього вчителя іноземної мови (основними у виборі майбутньої професії були такі мотиви: «стати освіченою людиною», «здобути престижну професію», «рішення батьків»); виявлено низький рівень знань і уявлень студентів про цінності та професійно-ціннісні орієнтації як один із важливих складників акмеособистості майбутнього вчителя іноземної мови,

вони не розуміють їх значущості для побудови власної траєкторії навчальної діяльності і майбутньої професійно-педагогічної діяльності; більшість студентів не мають певних вмінь та навичок застосовувати професійні цінності у педагогічній діяльності; майбутні педагоги не моделюють професійну поведінку.

Разом з тим, встановлено, що у виборі дисциплін соціально-гуманітарного циклу студенти надають перевагу краєзнавству, історії, етиці, культурології, українській мові, філософії, логіці. Це констатує, що навчальні дисципліни зазначеного циклу є найбільш прийнятними для формування професійно-ціннісних орієнтацій у майбутніх учителів іноземної мови.

У третьому розділі – *«Оптимізація процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови під час вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу»* – визначено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови в процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, описано їх зміст та хід апробації; проаналізовано результати дослідно-експериментальної роботи.

На основі вивчення теоретичних джерел та аналізу результатів діагностування визначені такі педагогічні умови формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу в педагогічному університеті: систематична позитивна мотивація студентів як майбутніх учителів іноземної мови до формування професійно-ціннісних орієнтацій; активізація ціннісно-сміслової спрямованості змісту дисциплін соціально-гуманітарного циклу; використання активних та інтерактивних форм і методів у процесі формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови.

Перша педагогічна умова – систематична позитивна мотивація студентів як майбутніх учителів іноземної мови до формування професійно-ціннісних орієнтацій – полягала передусім у саморозвитку, самовдосконаленні особистості, цілеспрямованого саморозвитку на шляху до формування власної «Я-акмеконцепції» професіонала, акмеособистості вчителя як вищої цілі фахового зростання. Впровадження означеної умови здійснювалося шляхом вироблення свідомої позитивної мотивації в кожного студента. Найважливішими джерелами внутрішньої свідомої мотивації були такі: особистісні потреби, інтереси, уподобання, усвідомлення необхідності осмислити професійні цінності й інтеріоризувати, привласнити їх у вигляді професійно-ціннісних орієнтацій. Важливими внутрішніми мотивами також є пізнавальний, фахово значущий, мотив саморозвитку і самовдосконалення як професіонала, мотив досягання якісно високих результатів професійної підготовки, комунікативний мотив здійснювати ефективне спілкування, емоційний мотив вироблення позитивних емоцій і почуттів. Ця умова реалізувалася через застосування аксіологічного й особистісно зорієнтованого підходів, впровадження активних форм і методів навчання, проблемних ситуацій, комунікативних вправ, що заохочують студентів, залучають їх до активної суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Друга педагогічна умова – активізація ціннісно-сміслової спрямованості змісту дисциплін соціально-гуманітарного циклу – реалізувалася шляхом аксіологічного оновлення змісту й методики вивчення дисциплін соціально-

гуманітарного циклу («Філософія», «Психологія», «Соціологія», «Культурологія, «Історія») і під час імплементації спецкурсу «Професійно-ціннісні орієнтації сучасного вчителя іноземної мови». Навчально-вихована робота на аудиторних заняттях і позааудиторних заходах спрямовувалася на засвоєння й усвідомлення ключових аксіологічно наповнених понять (цінності, класифікація цінностей, природа і сутність професійно-ціннісних орієнтацій тощо). Реалізація означеної педагогічної умови проводилася шляхом використання традиційних та інноваційних методів та форм (лекція, розповідь, бесіда, евристична бесіда, диспут, дискусія, рольова гра, круглий стіл, тренінги, комунікативні вправи, відвідування музеїв, концертів, філармоній, робота в гуртках естетичного напрямку (музичного, хореографічного, вокального, театрального) тощо) та застосування візуальних (картини, ілюстрації, слайди тощо), аудіювальних (магнітофон, платівка, аудіо диски, компакт-диски та ін.), аудіовізуальних (кінофільм, відеофільм, відеофрагмент) засобів виховання.

Із студентами проведено цикл виховних заходів: «Цінності гуманного педагога – любов до дітей / людей, доброта, людяність, совість, віра», «Професія вчителя іноземної мови у моєму житті»; диспути: «Чи може дитина опанувати науку без учителя?», «Учитель іноземної мови – обов'язково носій мови?», «Соціальні функції сучасного вчителя», «Суспільний статус вчителя у різні історичні епохи». Студенти залучались до підготовки наукових проєктів (у форматі доповіді, статті, реферату) на теми: «Національні цінності українців й англійців», «Національні цінності українців і німців», «Національні цінності українців й французів» та ін.

З метою реалізації завдань дослідження впроваджено спецкурс «Професійно-ціннісні орієнтації сучасного вчителя іноземної мови». Особливої уваги було приділено професійно спрямованим комунікативним тренінгам («Ціннісне самовизначення студента», «Цінність життя», «Вчимося педагогічному спілкуванню», «Вербальні і невербальні засоби спілкування українців, англійців, французів», «Гуманістична й особистісно орієнтована педагогічна взаємодія». Проведено круглі столи («Цінності Західної і Східної цивілізації», «Сучасна роль учителя на уроці», «Учительські династії Б.Грінченка і М.Драгоманова», «В. Сухомлинський – розробник уроків мислення і мовлення серед природи», «Гуманістичні цінності сучасної системи освіти»), дискусії і диспути («Загальнолюдське і національне ставлення до вчителя», «Суб'єкт-об'єктна природа цінностей», «Ціннісний світогляд людини», «Учитель – керівник чи помічник?», «Екологічними стежками Англії, Німеччини, Франції – країни, мова якої вивчається»).

Третя педагогічна умова – використання активних та інтерактивних форм і методів у процесі формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови – реалізовувалися впродовж навчально-пізнавальної діяльності студентів під час суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх учасників педагогічного процесу. Впровадження особистісно зорієнтованих технологій вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу і спецкурсу передбачало партнерство викладача і студента, переведення останнього в активного суб'єкта педагогічного процесу, побудованого на ідеях гуманізму і співпраці. Процесуально шляхами реалізації особистісно зорієнтованої технології стало використання оптимальних організаційних форм (колективна, групова, парна, індивідуальна робота) і активних

методів (лекція, розповідь (проблемно-інформаційна, у формі діалогу, полемічна), бесіда, евристична бесіда, метод вправ, моделювання педагогічної ситуації, метод-кейс, комунікативний метод, тренінг, рольова гра, експеримент, дискусія, диспут тощо), побудованих на основні практичної сумісної свідомої суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача (викладання) і студента (учіння).

Під час формувального етапу експерименту реалізація всіх визначених педагогічних умов здійснювалося цілісно, системно, у взаємодії, взаємозалежності та взаємозв'язку одна з одною.

Проведена системна діагностика рівнів сформованості професійно-ціннісних орієнтацій студентів на контрольному етапі педагогічного експерименту за трьома критеріями (емоційно-мотиваційним, когнітивним, діяльнісним) дали змогу визначити узагальнений рівень сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови (табл.). Представлені результати свідчать про суттєві відмінності у рівнях сформованості професійно ціннісних орієнтацій в експериментальних і контрольних групах.

Таблиця

Порівняльний аналіз рівнів сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови (у %)

Рівні	Експериментальна група			Контрольна група		
	На початок експерименту	На кінець експерименту	Динаміка	На початок експерименту	На кінець експерименту	Динаміка
Високий	15,9	39,8	+23,9	15,8	25,7	+9,9
Середній	41,3	44,6	+3,3	41,5	35,5	-6,0
Низький	42,8	15,6	-27,2	42,7	38,8	-3,9

На контрольному етапі дослідження застосовано критерій Пірсона χ^2 для зіставлення розподілів експериментальних та контрольних груп за рівнями сформованості професійно-ціннісних орієнтацій. Аналіз отриманих результатів свідчить про суттєві відмінності у сформованості досліджуваної якості майбутніх учителів іноземної мови. Приріст в експериментальній групі становить за високим рівнем +23,9 %, середнім +3,3 %, а низький зменшився на 27,2 %. У контрольній групі приріст незначний. Отже, педагогічний експеримент підтвердив ефективність обґрунтованих і реалізованих педагогічних умов.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і новий підхід до вирішення актуального питання теорії і методики виховання – формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивченні соціально-гуманітарних дисциплін. Проведене дослідження підтвердило висуну

гіпотезу та дало підстави сформулювати такі висновки:

1. З'ясовано стан розробленості проблеми в педагогічній теорії та виховній практиці та встановлено, що проблема формування у майбутніх педагогів професійно-ціннісних орієнтацій перебуває в колі наукових інтересів дослідників сфери гуманітарних знань і нині набуває особливої актуальності, оскільки у зв'язку з новими соціальними й науково-технічними реаліями основною тенденцією стає утвердження пріоритету загальнолюдського та гуманістичного начал у контексті різних культур, а утвердження системи освіти України на засадах гуманізму та духовності зумовлює необхідність змін у підготовці сучасного вчителя.

На основі теоретичного аналізу наукової філософської, соціологічної, психолого-педагогічної літератури встановлено, що поняття «цінності», «ціннісні орієнтації», «професійно-ціннісні орієнтації» є міждисциплінарними термінами.

У контексті дослідження з'ясовано, що поняття «цінності» – це специфічні утворення у структурі індивідуальної свідомості, що є ідеальними зразками та орієнтирами діяльності особистості й суспільства, а «ціннісні орієнтації» – це спрямованість і зміст активності суб'єкта на діяльність, шлях та засіб вироблення певних цінностей.

Професійно-ціннісні орієнтації розуміємо як систему професійної спрямованості й ставлення вчителя до педагогічної діяльності та її різних сторін, що відображає змістову сторону, основу і сутність професійної діяльності вчителя. Доведено, що формування професійно-ціннісних орієнтацій у педагогічному університеті ефективно реалізується у трьох основних напрямках: формування загального ціннісного ставлення студентів до професії вчителя; формування професійної акмеконцепції «Я-учитель»; розвиток професійно-ціннісних орієнтацій майбутньої педагогічної діяльності. Система професійно-ціннісних орієнтацій, сформованих у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу визначає ставлення майбутнього вчителя іноземної мови до особливостей професії, відображає мотиваційно-цільовий характер, ціннісний зміст, аксіологічне ядро професійної компетентності, особистісні якості, моделює педагогічну поведінку.

2. Розкрито особливості формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя іноземної мови засобами соціально-гуманітарних дисциплін, що передбачає використання викладачами аксіологічного, компетентнісного, особистісно зорієнтованого, когнітивного підходів, принципів гуманізації та гуманітаризації, антропоцентризму, природовідповідності, науковості, системності й послідовності, зв'язку теорії і з практикою, єдності навчання, виховання і розвитку, індивідуалізації та диференціації, культуровідповідності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх учасників педагогічного процесу.

Визначено специфіку професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови: *орієнтації-целі*, пов'язані з цілеспрямованою професійною мотиваційною, когнітивною і діяльнісною сферою особистості; *орієнтації-компетентності*, що визначають теоретичний і практичний компонент діяльності; *орієнтації-якості*, що включають особистісну емоційну сферу. Інтеріоризація гуманістичних цінностей педагогічної діяльності створює фундамент професійної культури вчителя, базовим підґрунтям якої є такі цінності: загальнолюдські (дитина / учень; педагог, здатний до її розвитку, соціального захисту, підтримки творчої індивідуальності); духовні (сукупний педагогічний досвід людства,

репрезентований у педагогічних теоріях і способах педагогічного мислення); практичні (способи педагогічної діяльності, педагогічні технології, освітньо-виховні системи); особистісні (педагогічні здібності, індивідуальні характеристики педагога як суб'єкта педагогічної культури).

3. Визначено критерії та показники сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови: *емоціно-мотиваційний* – сформована система позитивного емоційно-ціннісного ставлення до професії вчителя, любов до дітей, повага, доброта тощо; виявлення зацікавленості до обраної професії, мотивів і соціально-психологічних установок, що спонукають до формування професійно-ціннісних орієнтацій, усвідомлення акмеособистості вчителя нової генерації; *когнітивний* – чітке уявлення про сутність, важливість і необхідність професійно-ціннісних орієнтацій для майбутньої педагогічної діяльності і роль дисциплін соціально-гуманітарного циклу під час фахової підготовки педагогів; *діяльнісний* – професійне становлення й зростання, вміння оцінити і проаналізувати педагогічні ситуації, креативно використовувати професійні компетентності у вирішенні комунікативно-професійних ситуацій, здійснювати ціннісно-вдалий, правильний фаховий, моральний і етичний вибір педагогічної поведінки. На основі визначених критеріїв і показників охарактеризовано рівні сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови (високий, середній, низький).

Аналіз результатів констатувального етапу експерименту показав, що за всіма трьома критеріями виявлено переважно низький рівень сформованості професійно-ціннісних орієнтацій студентів факультету іноземних мов.

4. Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу, а саме: систематична позитивна мотивація студентів як майбутніх учителів іноземної мови до формування професійно-ціннісних орієнтацій; активізація ціннісно-сислової спрямованості змісту дисциплін соціально-гуманітарного циклу; використання активних та інтерактивних форм і методів у процесі формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови.

Перша педагогічна умова визначала орієнтованість на гуманізацію та гуманітаризацію, пріоритет загальнолюдських цінностей. З метою реалізації цієї умови пріоритетними у навчально-виховному процесі під час викладання дисциплін соціально-гуманітарного циклу був вибір такого змісту і завдань, які сприяють розвитку емоційно-мотиваційної складової професійно-ціннісних орієнтацій студентів, їхньої готовності до неперервної самоосвіти, особистісного професійного самовизначення й самовдосконалення, яке багато в чому залежить від знання мотиваційних схильностей до професії.

Друга педагогічна умова – активізація ціннісно-сислової спрямованості дисциплін соціально-гуманітарного циклу – передбачала самооцінювання і чітку мотивацію та цілевизначення (емоційно-мотиваційний аспект), активізацію самопізнання (когнітивний аспект) і саморегуляцію діяльності (діяльнісний аспект), адже активна розумова, практична, ціннісно-осмислювальна діяльність студента у навчальному процесі є важливим чинником ефективності його професійної підготовки. Удосконалено навчально-методичне забезпечення дисциплін соціально-гуманітарного циклу («Філософія», «Психологія», «Соціологія», «Культурологія,

«Історія») та впроваджено спецкурс «Професійно-ціннісні орієнтації сучасного вчителя іноземної мови».

Реалізація третьої педагогічної умови (використання активних та інтерактивних форм і методів у процесі формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови) відбувалася в рамках суб'єкт-суб'єктної парадигми розвивальної взаємодії педагога-наставника та студента як майбутнього педагога. Особливу роль у навчально-виховному процесі надавали використанню особистісно зорієнтованих технологій (характеризуються гуманістичною та психотерапевтичною спрямованістю, сприяють різнобічному, вільному та творчому розвитку студента, формуванню у нього ціннісної позитивної «Я-акмеоконцепції», креативної акмеособистості-професіонала) та активних методів (лекція, розповідь (проблемно-інформаційна, у формі діалогу, полемічна), бесіда, евристична бесіда, метод вправ, моделювання педагогічної ситуації, метод-кейс, комунікативний метод, тренінг, рольова гра, експеримент, дискусія, диспут, круглий стіл тощо).

Результати контрольного етапу експерименту засвідчили позитивні зміни у рівнях сформованості професійно-ціннісних орієнтацій у студентів експериментальної групи за всіма трьома критеріями, на відміну від студентів контрольної групи.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної багатогранної проблеми формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови. *Подальші наукові пошуки* можуть бути спрямовані на дослідження ефективності впровадження інноваційних форм, методів, прийомів і засобів формування акмеособистості вчителя іноземної мови під час викладання предметів професійно-орієнтованого циклу.

Зважаючи на актуальність досліджуваної проблеми, *рекомендовано* запровадити використання програми факультативного спецкурсу «Професійно-ціннісні орієнтації сучасного вчителя іноземної мови» й модернізованого змісту дисциплін соціально-гуманітарного циклу («Філософія», «Психологія», «Соціологія», «Культурологія, «Історія») у педагогічних вищих навчальних закладах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Мамчур, Є. А. (2014). Психолого-педагогічні основи формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 16. «Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики», 23 (33), 24–28.*

2. Мамчур, Є. А. (2014). Формування ціннісних орієнтацій у майбутніх учителів як передумова інтеграції до європейського освітнього простору. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Додаток 1 до Вип. 5, Том III (54): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору», (сс. 417–424). Київ: Гнозис.*

3. Мамчур, Є. А. (2015). Соціально-гуманітарні дисципліни як чинник формування профільних ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, В. 2, Ч 2, 267–274.*

4. Мамчур, Є. А. (2016). Специфіка ціннісних орієнтацій учителя іноземної мови крізь призму його професійної діяльності. *Обрії*, № 2 (43), 81–84.

5. Mamchur, Y. A. (2016). Value subjective and objective aspects of pedagogic activity. *KELM – knowledge, education, law, management*. Lodz Wydawca: Fundacja «Oswiata I Nauka Bez Granic PRO FUTURO», № 3 (15), 155–163.

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Мамчур, Є. А. (2012). Естетичний смак як основа формування загальної культури майбутніх педагогів. *Міждисциплінарність як методологія гуманітарних наук: мова, освіта, культура: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.*, 26–27 квіт. 2012 р., Ч. 2, 121–123.

7. Мамчур, Є. А. (2013). Аксіологічний підхід в системі професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови. *Риторична освіта молоді: сучасні оцінки і проєкції на майбутнє: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.*, 19 квіт. 2013 р., (сс. 34–39). Умань: Жовтий О. О.

8. Мамчур, Є. А. (2013). Ціннісні орієнтації як важливий компонент професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови. *Наука і освіта у глобалізованому світі: традиції, сьогодення, перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.*, 17–18 жовт. 2013 р., Ч. 1, 82–84.

9. Мамчур, Є. А. (2014). Формування мовної особистості студентів іноземної філології в контексті загальнолюдських цінностей. *Формування мовної особистості в контексті багатоступеневої національної освіти: матеріали Всеукр. наук.-практ. сем.*, 27 берез. 2014 р., (сс. 97–100). Умань: Жовтий О. О.

10. Мамчур, Є. А. (2015). Соціально-гуманітарні дисципліни як чинник формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови. *Формування мовної особистості в контексті багатоступеневої національної освіти* матеріали Всеукр. наук.-практ. сем., 26 берез. 2015 р., (сс. 108–111). Умань: Жовтий О. О.

11. Мамчур, Є. А. (2016). Особистісні цінності як вияв професійного зростання студентів факультету іноземної філології. *Мова, освіта, культура: античні цінності – сучасне застосування: матеріали Міжнар. дискусійного форуму*, 19–20 трав. 2016 р., (сс. 190–192). Умань: Жовтий О. О.

12. Мамчур, Є. А. (2017). Ціннісні орієнтації як соціальна якість особистості. *Емпіричні дослідження для реформування освіти в Україні: матеріали I Міжнар. наук. конф. Української асоціації дослідників освіти*, 11 лют. 2017 р., (сс. 107–109). Київ; Дрогобич: Трек-ЛТД.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

13. Мамчур, Є. А. (2012). Комунікативний підхід до навчання англійської мови майбутніх учителів-філологів. *Збірник наукових праць студентів та молодих учених УДПУ імені Павла Тичини*, (сс. 30–34). Умань: Жовтий О. О.

14. Мамчур, Є. А. (2013). Формування ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя іноземної мови. *Збірник наукових праць студентів та молодих учених УДПУ імені Павла Тичини*, (сс. 205–208). Умань: Візаві.

15. Мамчур, Є. А. (2017). Комунікативна культура як умова вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови. *Лінгводидактичні*

студії: вісник Науково-методичного центру «Формування національно мовної особистості в умовах неперервної освіти», (сс. 143–146). Умань: Жовтий О. О.

16. Мамчур, Є. А. (2017). *Професійно-ціннісні орієнтації майбутнього вчителя іноземної мови: методичні рекомендації*, Умань: Візаві.

АНОТАЦІЇ

Мамчур Є. А. Формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.07 Теорія і методика виховання. – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, 2017.

У дисертації проаналізовано стан розробленості проблеми формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу.

На основі уточнення змісту ключових понять дослідження: «цінності», «професійні цінності», «ціннісні орієнтації» розкрито сутність феномену «формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу».

З'ясовано особливості формування професійно-ціннісних орієнтацій вчителя іноземної мови у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу.

Визначено критерії (емоційно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний), показники і схарактеризовано рівні (високий, середній, низький) сформованості професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови. Виокремлено найбільш важливі професійно-ціннісні орієнтації майбутніх учителів іноземної мови: орієнтації-цілі, пов'язані з цілеспрямованою професійною мотиваційною, когнітивною і діяльнісною сферою особистості; орієнтації-компетентності, що визначають теоретичний і практичний компоненти діяльності; орієнтації-якості, що включають особистісну емоційну сферу.

Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу: систематична позитивна мотивація студентів як майбутніх учителів іноземної мови до формування професійно-ціннісних орієнтацій; активізація ціннісно-сміслової спрямованості змісту дисциплін соціально-гуманітарного циклу; використання активних та інтерактивних форм і методів у процесі формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів іноземної мови.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, професійно-ціннісні орієнтації, майбутні учителі іноземної мови, соціально-гуманітарні дисципліни, педагогічні умови.

Mamchur Y. Formation of professional-value orientations of future foreign language teachers in the process of studying disciplines of the social and humanitarian cycle. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts. Scientific thesis for the Degree of the Candidate of Pedagogical Sciences (PhD) in

specialty 13.00.07. Theory and Methodology of education. – Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, 2017.

The state of development formation problem of professional-value orientations of future foreign language teachers in the process of studying disciplines of the social and humanitarian cycle is analyzed in the thesis.

It was established that the problem of formation of professional-value orientations of future specialists has been comprehensively covered in philosophical axiological, psychological and pedagogical researches of the past and modern, and is relevant today, but it was found that the formation of professional-value orientations of future teachers of a foreign language in the process of studying disciplines socially The humanitarian cycle has not been the subject of a separate study and is underdeveloped.

The study clarifies the essence of the concepts of «values», «professional values», «professional values of the future foreign language teacher»; the pedagogical conditions of formation of professional-value orientations of future foreign language teachers in the process of studying subjects of the social and humanitarian cycle are substantiated; defined and characterized the criteria (emotional and motivational, cognitive, activity), indicators and levels of formation of professional-value orientations of future teachers of a foreign language.

The basic and most important professional-value orientations of future teachers of a foreign language are determined, they are: target orientations, connected with purposeful professional motivational, cognitive and activity sphere of the person (character of motivation to pedagogical activity, orientation on image of I-concept of the future foreign language teacher, orientation to the development of its acme personality of a highly skilled professional, interesting creative pedagogical activity, polylinguistic communication, self-confidence); orientation-competence, defining theoretical and practical components of the activity (fullness and depth of knowledge on the theory of value orientations, focus on mastering and raising the level of professional competence, orientation towards mastering all the components of professional competence (foreign-language communicative competence, Ukrainian-speaking communicative competence, psycho-pedagogical, methodical, multicultural, activity, creative competence), ability to apply professional competence); orientation-quality that includes the personal emotional sphere (love for children, vocation and love for the profession, respect, kindness, patriotism, desire to leave behind on earth, foster care, honesty, responsiveness, responsibility, cheerfulness, reflection, self-improvement, etc.).

The theoretical substantiated the pedagogical conditions of the formation of professional-value orientations in the process of studying the disciplines of the social and humanitarian cycle (systematic positive motivation of students as future teachers of a foreign language to the formation of professional-value orientations, activation of value-semantic orientation of content of disciplines of the social and humanitarian cycle, the use of active and interactive forms and methods in the process of formation of value orientations of future teachers of a foreign language), their content is characterized.

The diagnostic tools for determination of the formation level of professional-value orientations of students as future teachers of a foreign language are determined, educational-methodical provision of pedagogical conditions, special course «Formation of professional-value orientations of the future teacher of a foreign language» is developed, the content of educational disciplines «Philosophy», «Sociology», «Psychology»,

«Culturology», «History», issues of axiological subjects. The course of approbation and the results of experimental work are described.

The results of the experimental study showed that the introduction in the study process of disciplines of social-humanitarian cycle systematic positive motivation of students as future teachers of a foreign language.

Activization of the value-semantic orientation of the content of disciplines of the social and humanitarian cycle; the use of active and interactive forms and methods in the process of forming the value orientations of future teachers of a foreign language objectively leads to an increase in the level of formation of professional-value orientations of future teachers of a foreign language.

Key words: values, value orientations, professional-value orientations, future teachers of a foreign language, social and humanitarian disciplines, pedagogical conditions.

Підписано до друку 21.09.2017 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 86.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua